

DERBY GRÓFSÁG BIRTOKSZERKEZETE A 14—15. SZÁZADBAN

Jelen tanulmány egy nagyobb kutatási téma részeredményeit foglalja össze, amelynek témája egy közép-angliai grófság, Derbyshire település-, birtok-, és társadalomszerkezetének, valamint intézményrendszerének leírása és a közöttük lévő kapcsolatrendszer feltárása a 14—15. századra vonatkozóan. A vizsgálódás célja, hogy az angol grófságok szerkezeti felépítését egy adott grófság példáján keresztül mutassa be.

Miért éppen Derbyshire-re esett a választás? Praktikus szempontként célszerű volt olyan grófságot választani, amelynek forrásait jelentős részben már publikálták, de történetének feldolgozása még nem mondható teljesnek. A témaválasztást befolyásoló tényező volt, hogy a későbbiek folyamán lehetőség nyíljon regionális szintű összehasonlító vizsgálatok elvégzésére. Derbyshire szárazföldi grófság, területén síkság, dombság, hegyvidék és jelentős erdőterületek voltak és vannak, tehát történeti földrajzi szempontból összehasonlíthatónak látszik egy hasonló adottságú középkori magyar megyével.

Derbyshire birtokrendszerét a birtokállomány szerkezete, a birtokok nagysága, fajtái és az egyes birtoktípusok között lévő viszony vizsgálata alapján próbálom meg vázolni.

Mielőtt azonban erre sor kerülne, célszerűnek látszik kitérni a középkori angol birtokrendszer makroszerkezetének rövid jellemzésére, ami nélkül nehezen érthető meg önmagában egy grófság birtokstruktúrája. Ezzel kapcsolatban kerül majd sor a témánkkal kapcsolatos fogalmak rövid magyarázatára, hogy az előforduló szakkifejezések pontos értelme, és a mögöttük rejlő történeti valóság érthető legyen még akkor is, ha bizonyos kifejezéseknek nincsen magyar megfelelőjük. Az angol történészek ugyanis sok terminus technicust nem magyaráznak el, feltételezve, hogy olvasóik ismerik azok jelentését. Ezen áttekintés után esik szó Derbyshire birtokszerkezetéről, elsőként a királyi birtokokról, másodikként a nagybirtokokról és a hűbéresek birtokairól, valamint a hűbéri birtokállományról és a hűbéri birtoktípusokról.

I. A középkori angol birtokrendszer szerkezeti jellemzői

A középkori angol birtokrendszer makroszerkezetének fejlődésében két időszakot lehet elkülöníteni: az egyik a Hódító Vilmos előtti, a másik az őt követő korszak. Az alábbiakban az 1066 után kialakult birtokrendszer képezi a vizsgálat tárgyát, amelynek a kései középkorig fennmaradó alapelemeit és makroszerkezeti sajátosságait Hódító Vilmos és utódai alakították ki. Ezért szükséges a 14—15. századi birtokrendszer megértése céljából a 11. század végi és 12. századi birtokszerkezet főbb elemeire rávilágítani.

A középkori Angliában 1066 után a földbirtokokat a tulajdonos személye szerint három csoportba lehet sorolni: 1. koronabirtok, 2. egyházi birtok, 3. laikusok kezén lévő birtok.

1. A hódítás után a földek nagy része az uralkodó tulajdonát képezte. Doris Mary Stenton szerint a királynak 1066 után több szabad rendelkezésű földje volt, mint az angol történelemben bármikor.¹

2. Az egyháznak tett birtokadományok valójában a hűbéri rendszerbe illeszkedtek, és az egyházi nagybirtokosok is az uralkodó hűbéresei lettek. Ebből adódóan az egyházi és a laikus nagybirtok szerkezeti sajátosságai nagyon hasonlítottak egymásra. A hódítás utáni birtokadományokért viszonzásul 6 püspöknek és 3 apátnak kellett 40-nél több lovagot kiállítani a király szolgálatára.² A királytól kapott birtokok fejében az angol egyházak összesen legalább 780 lovag felszerelésével és hadbaküldésével tartoztak az uralkodónak.³

3. A laikusok kezén lévő birtokok azért érdemelnek nagyobb figyelmet, mert a középkori angol birtokosok létszámra legnépesebb csoportja, a tulajdonképpeni nemesség rendelkezett felettük. A *Domesday Book*-ból kiderül, hogy a király hűbéresei nagy létszámú és vegyes összetételű csapatot alkottak, de közülük csak kevesen voltak igazán jelentősek. A Hódító Vilmos által laikus hűbéreseknél adományozott földek fele ugyanis 11 ember kezében összpontosult. Szintén a *Domesday Book* alapján állapítható meg, hogy 180-nál kevesebb *tenant-in-chief* rendelkezett olyan angliai birtokkal, amelynek az éves jövedelme meghaladta a 100 fontot.⁴

A *tenant-in-chief* kifejezésnek nincs magyar megfelelője, mert a birtokosoknak ez a kategóriája nem létezett a középkori Magyarországon. A *tenant-in-chief* a latin *tenens in capite* angol fordítása. Az angol szakirodalomban gyakran alkalmazzák a király közvetlen hűbéreseire. Tehát a *tenant-in-chief* azt a személyt jelölte, aki a birtokot *in capite* tartotta, vagyis a birtokkal és a rajta élő népességgel együtt járó összes jogot is megkapta.

A *tenant-in-chief* a birtokát nem abszolút tulajdonként birtokolta, mert a szerzett birtokok nem a hódítás zsákmányaként kerültek hozzá, hanem adományként, amelyért cserébe egy meghatározott számú lovascsapatot kellett felszerelni a király szolgálatára. A király a hűberadományok viszonzásaként laikus hűbéreseitől összesen legalább 4000 lovag hadbaállítását követelhetette meg.⁵ Minden egyes esetben az uralkodó határozta meg a birtokadományért viszonzásul kiállítandó lovasok számát. Ez volt a *servitium debitum*, vagyis a birtokadományt és annak tulajdonosát terhelő szolgálati kötelezettség.⁶ A *tenant-in-chief*, hogy eleget tegyen szolgálati köteletségének, a saját kíséretének tagjait a hűbéreseivé tette, hűbértartókat adott nekik, és katonai vagy egyéb szolgálattal

---

¹ D. M. STENTON: *English Society in the Early Middle Ages*, London 1965, 31.

² D. C. DOUGLAS: *William the Conqueror*, Berkeley and Los Angeles 1964, 281–282.

³ D. M. STENTON, *i. m.* 67.

⁴ DOUGLAS, *i. m.* 269.

⁵ D. M. STENTON, *i. m.* 67.

⁶ DOUGLAS, *i. m.* 273.

terhelte az adománybirtokot és annak birtokosát. Az anglo-normann hűbériség korai szakaszában sok lovag még nem birtokolt földet, hanem ura kíséretének tagjaként teljesítette katonai szolgálatát és ellátásban részesült. A nagybirtokosok Hódító Vilmos ösztönzésére kezdték hűbérbirtokkal megadományozni a lovagokat, mely folyamat a 12. században teljessé vált.⁷

A *honor* kifejezést a legnagyobb adománybirtokokkal rendelkező *tenant-in chief*-ek birtokainak megnevezésére kezdték alkalmazni. Douglas szerint Hódító Vilmos a *tenant-in-chief*, azaz a birtokot tartó személy honorját hozta létre azokkal a birtokadományokkal, amelyekhez általában több grófságban is tartoztak földek. A honornak volt egy központja (*caput*), amely a honor urának a birtokközpontja és lakhelye volt, és akár egy vár is lehetett. Ott volt a honor urának, a lordnak az udvara és a bírósága, és oda tartoztak peres ügyeikkel a honor katonai birtokosai (*military tenants of the honour*), azaz a honor urának hűbéresei.⁸

Doris Stenton szerint 1066 után azokat a birtokokat, amelyeket egy jelentős báró, vagy egy fontos egyház birtokolt, megkülönböztetés nélkül nevezték báróságnak (*barony*), hűbérbirtoknak (*fee*), vagy honornak (*honor*). A *fee* egyszerűen azokat a birtokokat jelentette, amelyekkel a király a birtokost megadományozta, aki azt meghatározott szolgálat fejében szabadon birtokolta.⁹ Később persze a *fee* a hűbérbirtok értelemben lett használatos, ugyanis a hűbéreseket hűbérbirtokait (*feudum*) jelölte, amit már a 12–13. századtól egyértelműen jeleznek a források. A *honor* bizonytalan tartalmú terminusnak látszik, mely úgy tűnik, az eredeti latin kifejezés jelentésére utal, vagyis arra, hogy becsületet és tiszteletet biztosít a birtokosának.¹⁰ A *honor* szónak ez az értelmezése a hűbériség eredményeként jött létre. Az összes *honor* közül a legnagyobb, vagyis maga Anglia a királyé volt.¹¹

A *honor*-ok szerkezeti felépítéséről elmondható, hogy a többségük nem koncentrált egyetlen grófság területére, hanem az egyes birtokrészek több grófság területén, szórta és egymásba ékelődve helyezkedtek el. Ennek következtében a nagybirtokosok nem hagyhatták figyelmen kívül a honorjukon kívüli birtokokat és birtokosokat. A hűbéri birtokrendszernek ez a finom, mozaikszerű szerkezete stabilizálóan hatott a társadalomra, ugyanis arra készítette az uralkodó hűbéreseit, hogy együttműködjenek vele, ugyanis képtelenek voltak arra, hogy a saját birtokaikat önálló földrajzi vagy gazdasági egységként kezeljék.¹² A *honor* szerkezetéről és működéséről a Leicester honor példáján elmondható, hogy a birtokállománya két részre oszlott. Az egyiket a honor ura, a lord a saját birtokában tartotta (*in demesne, in dominio*), a másikat, amely szintén a birtokaihoz tartozott, a hűbéresei tartották hűbérben (*in feodo*). A bíráskodás, az

---

⁷ Uo. 273–275.

⁸ Uo. 1964. 280.

⁹ D. M. STENTON, *i. m.* 67.

¹⁰ Uo. 67–68.

¹¹ Uo. 1965. 68.

¹² Uo. 68–69.

adminisztratív és gazdasági ügyintézés a honor központjában a *caput*-ban folyt, ahol a honor ura lakott.¹³

A honor urát, csakúgy, mint a királyt, kiemelkedő hűbéresei vették körül, akiknek a tanácsával az egész honor ügyeit intézte. Minden fontosabb honorban a hűbéresek közül kiemelkedett egy csoport, amelynek a tagjai nagy hűbértulajdonokkal rendelkeztek, és ezért viszonzásul három–öt lovag fegyverbe állításával és szolgálatával tartozhattak a honor urának. Néha az is előfordult, hogy más *tenant-in-chief*-től vagy akár magától a királytól is tartottak birtokot. Ezeknek a hűbéreseknak a honoron belüli tényleges birtokaival kapcsolatos vizsgálatok kiderítették, hogy azok szétszórtaan helyezkedtek el a honor urának, a lordnak a birtokán; hasonlóan a lord birtokához, amely a királyságon belül volt mozaikszerű. Ennek jó példája Ferrers honorja, amelyből Hubert de Curson három lovagi feudumot (*fee*) kapott, amelyek négy grófság területén (Berkshire, Leicestershire, Oxfordshire, Staffordshire) voltak szétszórva. A Cursonhoz hasonló birtokosok, a honorok lordjaihoz hasonlóan saját bíróságot tartottak, ahová hűbéreseiknek el kellett menniük.¹⁴

Doris Stenton az 1066-ot követő időszak birtoktípusai között említi a báróságot is, amely az angol birtokrendszer fontos elemévé vált. Sanders a báróságokról írott művében együtt vizsgálta a honorokat és a báróságokat. Ő mindkét birtoktípust báróságnak nevezi, annak ellenére, hogy tudatában van a források terminológiai következetességének, vagyis annak, hogy viszonylag ritkán hívtak egy honort báróságnak és fordítva. Számszerűen 16 olyan eset állapítható meg, amikor hűbéresei kezén lévő honorokat báróságnak is neveztek.¹⁵ Ezeken kívül létezett még néhány olyan honor, amely a báróság státuszában volt és a korona birtokállományához tartozott.¹⁶ Összesen 132 báróságnak tartott birtok létezett, közülük többet a honor névvel illették. Sanders ezeken felül 72 olyan birtokot is talált, amelyek az 1086–1327 közötti időben valószínűleg báróságok voltak, amire azonban nincs egyértelmű bizonyíték.¹⁷ Ezek szerint Angliában az említett időben 204 körül lehetett a nagybirtokok száma, amelyek közül egyeseket honornak, másokat báróságnak neveztek, illetve egy részükre mindkét elnevezést alkalmazták. Amikor III. Henrik 1273-ban a Saint-Albans-i szerzeteseknél tett látogatást, Párizsi Máténak a báróságok számával kapcsolatos kérdésére válaszolva név szerint 250-et tudott felsorolni.¹⁸ Erre a magas számra Powell és Wallis talált magyarázatot. A báróságokat, a központot (*caput*) kivéve, gyakran felosztották a társörökösök között. Ezek után ők valamennyien, a báróság bizonyos részének a tartása által (*per baroniam*) szintén birtokosnak számítottak, s ennél fogva bárók (*baro*) voltak, így Angliában több

---

¹³ F. FOX: *The Administration of the Honor of Leicester in the Fourteenth Century*, Leicester 1940, 16–47.

¹⁴ D. M. STENTON, *i. m.* 69–70.

¹⁵ I. J. SANDERS: *English Baronies*, Oxford 1960, VI–VIII.

¹⁶ SANDERS, *i. m.* VI.

¹⁷ SANDERS, *i. m.* IX–XI.

¹⁸ J. E. POWELL—K. WALLIS: *The house of the Lords in the Middle Ages*, London 1968, 225.

báró volt, mint báróság.¹⁹ Az eddigiek alapján elmondható, hogy a honorok és a báróságok szerkezete sok esetben hasonló volt, de nyitott kérdés marad, hogy volt-e különbség a honorok és a báróságok között.

A középkori angol birtokrendszer további alapvető fontosságú eleme a *feudum* (*fee*), amely a honorokkal és báróságokkal egy időben jelent meg Hódító Vilmos és utódai birtokpolitikája nyomán. A *feudum* azoknak a lovagoknak volt a birtoka, akik a király vagy egy *tenant-in-chief* kíséretéhez tartoztak, és hűbéri kötelezettségeik voltak. A hűbérbirtokkal megadományozott lovag a Domesday Book korabeli társadalom jellegzetes figurája volt. A 12. század közepére a tipikus angol lovag elsősülötti joggal tartotta örökölt birtokát, viszonzásul speciális szolgálatok és pénzben teljesítendő kötelezettségek terhelték. A lovag hűbérurával szembeni legfontosabb kötelezettsége a katonai szolgálat, vagy ennek finanszírozása volt, emellett ura udvarát is rendszeresen látogatnia kellett.²⁰ Szolgálatiért cserébe a lovag birtokot kapott, amelynek jövedelméből képes volt a lovagi hadviselés és életmód biztosítására. Sok úr (*lord*) a 11. század végén úgy vélte, hogy egy évi 10 fontot jövedelmező birtok elegendő egy lovag szolgálatainak viszonzására.²¹ A 12. században egy lovagi hűbérbirtok már 20 fontot ért.²² Azt a birtokot tartották egész lovagi hűbérbirtoknak (*knight's fee, feudum militum*), amely minimálisan 20 font jövedelmet biztosított. Ez a birtok gyakran több településen szétszórtan helyezkedett el.²³ Az angol kutatók számításai szerint II. Henrik uralkodása idején a lovagi szolgálatra kötelezhető birtokosok száma körülbelül 5000-re tehető, bár a létszám sohasem volt teljes. Bizonyos becslések szerint ebben az időben egész Anglia potenciálisan 6500 lovagi hűbérbirtokot tartalmazott, persze a valóságban, a későbbi évszázadok folyamán ennél mindig jóval kevesebb lovaggá ütött birtokos élt az országban.²⁴

Az angol birtokok egyes fajtáit Bracton, a 13. századi jogász nem a mai kutatók, hanem a korabeli jogi gondolkodás szempontjai alapján különböztette meg. Osztályozásának egyik szempontja az volt, hogy az örökös a beiktatás alkalmával milyen esküvel tartozott az urának. Szerinte a birtokosok (*tenentes*) egyes birtokokat lovagi szolgálat által (*per servitium militare*), másokat csak szolgálat által (*per seriantiam, by serjeanty*) tarthattak. Mindkét birtoktípus a hűbérúrnak (*dominus capitalis*) tett hűbéreskü (*homa-*

---

¹⁹ Uo. 225.

²⁰ DOUGLAS, *i. m.* 274–275.

²¹ D. M. STENTON, *i. m.* 79.

²² F. STENTON: „Anglo-Saxon England”, in *The Oxford History of England*, ed. by G. Clark, Oxford 1943. (1947²), 629.

²³ I. Edward 1278-ban elrendelte, hogy a sherifek írják össze azokat a birtokosokat, akiknek évi 20 Font jövedelmet biztosító birtokuk vagy egy egész lovagi feudumuk volt, ami évi 20 Fontot jövedelmezett és közvetlenül a királytól tartották, valamint lovagoknak kellett volna lenniük, de nem voltak azok. D. C. DOUGLAS (general editor): *English Historical Documents*, III.: *English Historical Documents 1187–1327*, Ed. by H. Rothwell, London 1975. 413. Az összeírást azért rendelte el az uralkodó, hogy ezek a birtokosok átvegyék a lovagi címerüket, üttessék magukat lovaggá és így ne bújhassanak ki a hűbéri kötelezettségeik alól.

²⁴ M. POWICKE: „The Thirteenth Century 1216–1307”, in *The Oxford History of England*, Ed. by G. N. Clark, Oxford 1953, 548–549.

gium) után került az örökös birtokába a királyi szolgálatnak is nevezett *servitium forinsecum* miatt, ami a fegyveres szolgálatra és a királyság védelmére is vonatkozott.²⁵ A lovagi szolgálatra kapott birtok (*per servitium militare*) és a csak egyszerű szolgálatra kapott birtok (*per seriantiam*) megkülönböztetése némi magyarázatot igényel. Doris Stenton a *serjeanty* (*seriantia*) kialakulását ahhoz köti, hogy a Hódító Vilmos által létrehozott udvartartáshoz tartozó emberek, a jelentősebbek és a kevésbé jelentősek egyaránt, a társadalmon belül elkülönült csoportot alkottak, amelyet az uralkodó nem pusztán természetbeni juttatásokkal, hanem birtokadományokkal is ellátott. A királynak sokféle szolgálóra és szolgálatra volt szüksége udvara és személye körül, a vadászatoktól kezdve egészen a háborúig. A király szolgálói (*servants of the king*) személyes szolgálataikért cserébe birtokot kaptak, s a birtokosoknak ez a csoportja majdnem minden grófságban megjelent. A szolgálói (*serjeanty*) birtokok alapításának gyakorlata a királyi háztartás kialakulásának idején virágzott, de a 12. század vége felé ez a típusú birtokadomány egyre ritkább lett, és a század végére el is tűnt.²⁶

Bracton másik szempontja az volt, hogy a birtokok (*tenementum*) szabadon tartott birtokok (*liberum tenementum*) vagy jobbágyi birtokok (*villanagium tenementum*) voltak-e.²⁷

1. A *liberum tenementum*ot magának és az örökösének tartotta a birtokos, vagy hűbérben és örökségben (*in feodo et hereditate*), vagy csak hűbérben,²⁸ mégpedig élete végéig, időbeni korlátok meghatározása nélkül. Az a birtok, amit valaki meghatározott számú évig, hónapig vagy napig tartott, bár ez az időtartam akár 100 év is lehetett, nem volt *liberum tenementum*-nak nevezhető birtok, mint ahogyan az sem, amit valaki az ura akarataból tartott, és ami bármikor visszavonható volt.²⁹ Ilyen, meghatározott időre adományozott hűbérbirtokokról még a 15. századi források is beszámolnak.

2. A *liberum tenementum* másik fajtáját „szabad socagiumban” (*in socagio libero*) tartották. Ennek öröklésekor az örökösnek nem *homagium*ot, hanem csak hűségesküt (*sacramentum fidelitatis, oath of fealty*) kellett tennie, és a szolgálatot, amivel az urának (*capitalis dominus, chief lord*) tartozott, pénzben kellett teljesítenie (*servitium in denarius capitalibus dominis*). Ebben az esetben nem volt a királynak vagy az úrnak járó, fegyveres szolgálati kötelezettsége.³⁰ Ez utóbbi birtok, amint az Bracton szavaiból is kiderül, a tulajdonképpeni szabad paraszti birtok volt. Szerinte ugyanis a *socagium* kife-

---

²⁵ BRACTON: *De Legibus et Consuetudinibus Angliae*, in G. E. WOODBINE (Ed. by): *Bracton on the Laws and Customs of England*, Translated, with revisions and notes by S. E. Thome, vol. II, Cambridge (Massachusetts) 1968, 226. A *servitium forinsecum* vagy angolul *forinsec service* az a szolgálat volt, amelyet a hűbéres nem a közvetlen urának teljesített, hanem a királynak, mégpedig külföldön, vö.: *The Oxford English Dictionary*, (továbbiakban: OED) Oxford 1933, (reprint 1961), IV, 454, „Forinsec”.

²⁶ D. M. STENTON, *i. m.* 31.

²⁷ BRACTON, *i. m.* vol. III, 1977. 127.

²⁸ Uo. 127.

²⁹ Uo. 126–127.

³⁰ BRACTON, *i. m.* II, 226.

jezés a *socus* (eke) szóból származik, így azokat a birtokosokat, akik *socagium*-ban tartják birtokukat (*tenentes qui tenent in socagio*) és akiket csak mezőgazdasági munkára alkalmaznak, *sokemen*-nek (latinul *sokemannus*) lehet hívni. Az ilyen emberek örököseinek a kiházasítása és a felettük való gyámság joga a vérrokonok jogok alapján a közelebbi rokonsághoz tartozott.³¹

A fentiek alapján látható, hogy a *liberum tenementum* kategóriájába sorolható birtokok egyik kivételes, szabad *socagiumban* (*in socagio libero*) tartott fajtája paraszti birtok, míg a többi *liberum tenementum* tulajdonképpen a hűbéri birtok volt. Az alábbiakban, Derbyshire birtokszerkezetének részletezésekor kiderül, hogy a két birtoktípus között lényeges különbségek voltak méret és jövedelmezőség tekintetében is, ugyanis a szabad *socagiumban* tartott birtokok kisebbek voltak és lényegesen kevesebb bevételt biztosítottak, mint más *liberum tenementumok*.

II. Derbyshire birtokszerkezete

1. A grófság birtokrendszere a *Domesday Book* alapján

Derbyshire 14–15. századi birtokszerkezetének vizsgálatakor azért szükséges a *Domesday Book* koráig visszanyúlni, mert akkor alakult ki az angol birtokrendszernek az alapstruktúrája, amely a későbbi évszázadok folyamán meghatározó maradt. A *Domesday Book* vizsgálata előtt célszerű az összeírásban szereplő birtoktípusokat (*manor*, *soke*, *berewite*) röviden jellemezni.

A *manor* szó a francia *manoir*-ból származik, és a normann klerikusok terjesztették el Angliában 1066 után. A *Domesday Book* keletkezésének idején a *manor* rendszerint a helyi földbirtokos lakhelyét jelölte, aki gyakran csak nagyon szerény birtokot mondhatott magáénak. Egy faluban egynél több *manor* is lehetett. A *manor* jelentése gyorsan kiterjedt a földesúri birtok egészére, és később nemcsak a lakhelyet jelölte. A kifejezés terminus technicus lett, ami egy gazdasági egységként működő birtokot jelentett, amelyen a különböző jogi helyzetű földművesek kötelesek voltak urukat szolgálni, az ő bíróságához tartoztak, és a földesúr udvarában tartott gyűléseken döntöttek a közösség ügyeiben.³²

Doris Stenton szerint a *soke* eredete a dán népességhez, és az Angliában letelepült dán katonák utódaihoz köthető, akik a normann hódítás korában még megőrizték a szabadságukat, amelynek fontos eleme volt földjük szabad birtoklása, melyet eladhattak, ha a vásárló átvállalta a *soke* urának járó kötelezettségeket, az örökösök pedig feloszthatták egymás között a birtokot. Helyzetük másik lényeges vonása a földesúr megválasztásának joga, akinek pénzbeli szolgáltatással tartoztak. Az ilyen jogállású népséget nevezték *sokeman*-nek. Az általuk lakott területeken alakultak ki a *soke*-nak neve-

---

³¹ Uo. 226.

³² D. M. STENTON, i. m. 132–133.

zett birtokok. Később földjüket a *sokenak* birtokához csatolták. A *sokenak* központja a földesúr saját birtoka volt, amelyről a *sokenak* gyakran a nevét is kapta. A dán szabad parasztok leszármazottai, mivel gyakran több faluban is birtokoltak kisebb földet, szórt birtokokkal rendelkeztek, ezért az a *sokenak*, amihez tartoztak szintén szórt birtokszerkezetet mutatott. A *sokenak* személyében szabad volt urával és a királlyal szemben, de az ura bírósága alá tartozott.³³ A *sokenak*-re a normannok mint szabad emberre tekintettek, aki járadékot fizet az urának, de akit szabadságából következően maga választhat meg. A hétköznapiak gyakorlata azonban gyakran különbözött ettől.

Frank Stenton némileg másként értelmezte a *sokenak* eredetét, amit a *sacu* és *socn* szavakból vezetett le. Véleménye szerint az angolszász korszakban még nem volt az angoloknak szavuk a *jurisdiction* (igazságszolgáltatás) elvont fogalmára, ezért a *sacu* és *socn* szó párral fejezték ki azt, amit a modern történészek a *sake* és *sokenak* kifejezéssel jelölnek munkáikban. A X. századra a *sacu* és *socn* jelentése az volt, hogy egy birtok ura (lord) rendelkezett bíróság tartásának jogával, amit a birtokán élők kötelesek voltak látogatni. Ebben az évszázadban kezdték meg a királyok ennek a jognak az eladományozását. A nagybirtokok szórt szerkezetűek voltak, így más birtokosok földjei is közébeékelődtek, illetve egy-egy faluban nemcsak a nagybirtokos szolgái éltek, hanem szabadok is, akiknek saját tulajdonú földjük volt. Amikor a király eladományozta az igazságszolgáltatás jogát egy nagybirtokosnak egy adott terület felett, akkor a szabadok feletti bíraskodás jogát is átadta, függetlenül attól, hogy azok földje a földesúr tulajdonához tartozott-e vagy sem. Ez az igazságszolgáltatási jog (*sacu* és *socn*) egy adott területre terjedt ki, amelyet a történészek *sokenak*-nak kezdtek nevezni. Az angolszász kor végén az ilyen típusú adományok egyre gyakoribbak lettek, melynek oka, különösen az észak-angliai területeken, a skandináv betelepülés következtében kialakult zavaros társadalmi állapotokban rejlett. A nagyobb lordok igazságszolgáltatási hatalma volt a leghatékonyabb erő azon erők között, amelyek az állam konszolidációját eredményezték.³⁴ A király tulajdonképpen eladományozta az igazságszolgáltatás jogát és jövedelmeit azokon a területeken, ahol jelentős számban éltek szabadok, de akik felett nem tudta érvényesíteni a hatalmát. Ezt a jogot azok a helyi nagybirtokosok kapták, akik elegendő hatalommal és erővel rendelkeztek ahhoz, hogy a helyi népességgel betartassák a törvényeket.

A normann hódítás (1066) után a *sake* és *sokenak* kifejezéssel írták le a bárók igazságszolgáltatási jogát.³⁵ Persze a korszak forrásaiban nem a történészek *sake* és *sokenak* formulája olvasható, hanem a *sacu* és *socn* korabeli latin megfelelője: a *saca* és *soca*.

A *berewite* olyan birtok, aminek a földjét a manor ura birtokolta, de a manortól leválasztott rész, általában önálló település volt, és a földesúr vagy saját kezelésében tartotta vagy bérlőknek adta oda.³⁶

---

³³ D. M. STENTON, *i. m.* 134–135.

³⁴ F. STENTON: *Anglo-Saxon England*, Oxford 1947. 487–489.

³⁵ Uo. 490.

³⁶ D. N. HANDLEY: „Multiple estates and the origin of the manorial structure of the northern

Ami most már a *Domesday Book* Derbyshire-re vonatkozó részeit illeti, azok vizsgálata alapján megállapítható, hogy a grófság teljes birtokállományát a következő birtokok együttese alkotta: 180 *manor*, 44 *manor* és *soke*, 94 *berewite*, 1 *berewite* és *soke*, 1 vár, 1 *borough* és körülbelül 40 birtok és birtokrész, amelyeket nem soroltak be egyik kategóriába sem. A grófság legnagyobb birtokosa a király volt, akinek a birtokaihoz 36 *manor*, 1 *manor* és *soke*, 73 *berewite*, 1 *berewite* és *soke*, 1 *borough* és 4 egyéb birtok, illetve birtokrész tartozott, ami összesen 126 birtokot és töredékbirtokot jelent. Ezen kívül a királyi *thane*-ek 16 *manor*-ja, 4 *manor* és *soke*-ja is a királyi birtokállományhoz és a király birtokosi érdekeltségéhez számítható. A királyi birtokállomány gerincét a *manor*-ok alkották, amelyekhez gyakran tucatnyi *berewite* járult, és így egy-egy *manor* sokszor jelentős kiterjedéssel rendelkezett. Ezzel szemben a többi birtokos birtokaira éppen az volt a jellemző, hogy többnyire egy vagy csak néhány település tartozott egy *manor*-hoz, kivéve egy-két nagybirtokos központi *manor*-ját.³⁷

A grófság második legnagyobb birtokosa Henry de Ferieres volt, aki 58 *manor*, 29 *manor* és *soke*, 7 *berewite*, 3 *soke*, valamint 11 egyéb település és birtokrész felett rendelkezett. Ő tehát összesen 108 birtok uraként számszerűen több *manor*-t birtokolt, mint a király, de ellentétben a király *manor*-jaival, az övéinek a többsége egyetlen településből állt.³⁸ Ferieres honorja volt az egyik legnagyobb, ugyanis 14 grófság területén voltak birtokrészei, bár a hatalmi súlypont Derbyshire-ben, Staffordshire-ben és Leicester-shire-ben volt.³⁹

A birtokosok sorrendjében a harmadik Ralph fitz William, akinek 12 *manor*, 6 *manor* és *soke*, 6 *berewite*, 6 *soke*, valamint 9 egyéb birtok volt a kezén, ami összesen 39 birtokot jelentett.

Birtokai számát tekintve Burton apátja következett a sorban, de az ő földjeinél jelentősebb, noha kevesebb egységből álló birtokállománnyal rendelkezett Willam Peverel. A burtoni apát Derbyshire-ben lévő földvagyonát 6 *manor*, 3 *berewite*, 8 *soke*, tehát összesen 17 birtok alkotta, míg Willam Peverel 6 *manor*, 3 *manor* és *soke*, 1 *berewite*, 1 vár és három egyéb birtok tulajdonosa volt, összesen tehát 16 birtok felett rendelkezett. Közéjük tartozott a grófság egyik vára, a másik a király birtokait gyarapította Derby *borough*-ban.

A többi birtokos a grófság kisebb birtokait tartotta, és a rangsorukban a *manor*-ok száma lehet a mérvadó. Ők a következők: Nigel de Stafford: 9 *manor* és 2 *soke*, Roger de Busli: 7 *manor*, Walter de Aincourt: 5 *manor* és 1 *soke*, továbbá 5 egyéb birtok, Gofrid Alselin: 5 *manor*, 2 *soke* és 2 egyéb birtok, Musard: 5 *manor* és 2 egyéb birtok, Burun: 5 *manor*, Roger of Poictou: 3 *manor*, 1 *soke* és 2 egyéb birtok, Chester püspöke: 2 *manor*, 2 *berewite* és 1 *soke*, Gislebert Gand: 1 *manor*, 1 *berewite*, 1 *soke* és

---

Danelow", *Journal of the Historical Geography*, 22 (1996), 3–15.

³⁷ J. P. YEATMAN: *Feudal History of County of Derby*, I, London 1886, 25–88.

³⁸ Uo. 25–88.

³⁹ D. M. STENTON, *i. m.* 68–69.

2 egyéb birtok, Hugh gróf: 1 *manor*, 2 *berewite*, 1 *berewite* és *soke*, Robert fitz William: 1 *manor*.

A fentiek alapján megállapítható, hogy Derbyshire-ben körülbelül 397 birtokot és birtokrészt írtak össze a *Domesday Book* korában. Ezen a birtokállományon 16 birtokos, valamint a király *thane*-jei (kb. 15–20 fő) osztoztak. A grófság birtokállományának 31,7 %-át koronabirtokok képezték, de a királyi *thane*-ok birtokait is ide számítva ez az arány 36 %. Henry de Ferieres a grófság birtokállományának 27,2 %-ával, Ralph fitz Hubert pedig 9,8 %-ával rendelkezett. Ezek alapján megállapítható, hogy az első három birtokos a grófság birtokállományának 73, 8 %-a felett gyakorolt ellenőrzést, ide értve a királyi *thane*-ek birtokait is, akik nélkül ez a szám 68,7 %-ra tehető. A fennmaradó részen (26,2 %) 13 birtokos osztozott, akik között csak két egyházat tarthatunk számon, a chesteri püspököt és a burtoni apátot. Az ő birtokaik együttesen a grófság birtokállományának csak 5,5 %-át alkották.⁴⁰

2. A királyi birtokállomány

Mint láttuk, az uralkodó rendelkezett a grófság birtokállományának legalább az 1/3-ával. A későbbiek folyamán a királyok ebből adományoztak birtokokat a saját embe-reiknek, akik így azokat a koronától (*de corona*) tartották, és a király gyakorolta felettük a hűbérúri jogokat, mint *dominus capitalis*. A grófság többi részét tartó birtokosok vazallusai nem a koronától (*de corona*), hanem uruk honorjából (*de honore*) tartották birtokukat, és a felettük való bíraskodást a saját *dominus capitalis*-uk gyakorolta.

A királyi hűbéruraság alá tartozó birtokosok birtokairól a király által szedett hűbér-segélyek listái tájékoztatnak. Mielőtt az egyes összeírások részletes vizsgálatára sor kerülne, meg kell említeni a grófság területén lévő királyi erdőt, a Peak Forestet, ami a High Peak járásban volt. A Peak Forest nem szerepelt az összeírásokban, mert a király ott csak nagyon ritkán és nagyon kevés birtokot adományozott.⁴¹ Az erdőben 35 község volt, és ezeknek a döntő többsége a koronabirtokokhoz tartozott.⁴²

2.1. Az 1302–3. évi összeírás

Ez az összeírás I. Edward lányának házasságkötése alkalmából készült. Az uralkodó ilyen esetekben hűbéreseitől pénzügyi segítséget kérhetett, ami gyakorlatilag egy adókvetéshez hasonló módon valósult meg, vagyis összeírták a hűbéresek birtokait, és megállapították, hogy ki, hol mennyi birtokkal rendelkezik, valamint megállapították a birtok nagyságának megfelelő adót.⁴³ A király által igényelt pénz, vagyis a segély

---

⁴⁰ YEATMAN, *i. m.* 25–88.

⁴¹ N. G. D. JAMES: *A History of English Forestry*, Oxford 1981, 54–55.

⁴² Uo. 54–55.; G. SANDERSON: *Map of the County of Derby*, Mansfield 1836.

⁴³ *Feudal Aids. Inquisitions and Assessments Relating to Feudal Aids A. D. 1284–1431* (továbbiakban: *Feudal Aids*), I, London 1899 I. X.

rátája egy egész lovagi hűbértartó után 40 shilling volt, mely összegnek arányosan kisebb hányadát vetették ki a töredék feudumokra.

Az összeírás szerint a grófság királyi kézen lévő részében 100 települést vettek számba, és ezeken 56 egész, 25 fél, 17 negyed és néhány töredékfeudumot számláltak össze. Az esetek jelentős részében 1 falu megegyezett 1 feudummal, de kivételes esetekben egy-egy nagyobb települést többre taksáltak, például Ekyntonban 2 feudum volt, de felértékelték 3-ra, és ennek alapján vetették ki az adót, vagy például Chesterfield manorja 3 feudumot ért. Gyakoriak voltak azok az esetek is, amikor egy község csak 1/2 feudumnak számított. Az ilyen feudumokon 74 birtokos osztozott, illetve ennyinek volt 1/4 vagy annál nagyobb feuduma. Kevesen birtokoltak egynél több feudumot, például a Grey családnak 2 és 1/4, a Stotevillnek 3, a Gresleynek 2 feudumnyi birtoka volt, de sokak csak 1/2, vagy 1/4 feudummal rendelkeztek.⁴⁴

2.2. Derbyshire az 1316. évi összeírás alapján

Az 1316. évi összeírás, más néven a *Nomina villarum*, II. Edward uralkodása alatt készült, s a grófság járásainak (*wappentachium*), városainak (*burgus*) és községeinek (*villa*) a nevét, valamint ezek urainak a listáját tartalmazza. Sajnos Derbyshire-ben a vil-lák tekintetében az összeírás nagyon hiányos, ezért ezeket nem részletezem, de a já-rások hiánytalanul szerepelnek. Az adatokból megtudható, hogy a grófság hat járásának kik voltak a hűbérurai, ugyanis hűbérbe, vagyis feudumba még egy egész járást is lehetett adni. Az összeírás szerint Morleston járás ura a király volt, Scarvesdale járás Thomas de Wak birtokaként volt feltüntetve, de kiskorúsága miatt a király gyakorolta a gyámságot, ezért a járás átmenetileg a király kezén volt (*in manu domini regis*). Repin-don járást a király és Lancaster grófja közösen birtokolta, Altus Peccus Izabella királyné birtokaihoz tartozott, Appletree és Wirkesworth járások ura szintén Lancaster grófja (*comes Lancastrie est dominus*) volt. A Tutbury honor, amely nem volt járás, de jelen-tőségénél fogva megemlégették az összeírásban, szintén a gróf birtokához tartozott.⁴⁵

2.3. Az 1346. évi összeírás

III. Edward angol király 1346-ban abból a célból íratta össze hűbéresei birtokait, hogy hűbérségélyt szedjen tőlük idősebbik fia lovaggáütési szertartásának finanszírozá-sára. A segélyt a parlament előzetes jóváhagyása nélkül kísérelték meg összegyűjteni,

---

⁴⁴ *Feudal Aids*, I, 249–253.

⁴⁵ Uo. 254–256. Anglia I. Edward uralkodása idejében (1272–1307) 628 járást számlált, a járá-sokra két elnevezést használtak, az egyik a *wapentachium*, a másik a *hundredum*, amelyek a vulgáris nyelvből kerültek az angliai latinságba, és az angolban is tovább éltek. A két elnevezés eredete a korai középkorra nyúlik vissza, a *hundredum* angolszász, a *wapentachium* skandináv népesség által alapított területi egységet jelölt, a különbség tehát etnikai eredetű volt. A középkor későbbi századaira a *hund-redum* és a *wapentachium* közötti különbség megszűnt, de a két elnevezés tovább élt. A. L. BROWN: *The Governance of Late Medieval England 1272–1461*, London 1989, 106–107.

amit az 1348. évi parlamenten a rendek sérelmeztek. A hűbérsegélyek alapjáról már I. Edward trónralépése óta két statútum rendelkezett. Az egyik rögzítette a kivethető segély mértékét, ami 20 shilling lett lovagi feudumonként, a másik III. Edward uralkodása alatt készült, és az állt benne, hogy a parlament jóváhagyása nélkül nem szabad hűbérsegélyt szedni. Az 1346. évi segély összege mégis 40 shilling lett lovagi feudumonként, mert a főpapok, a grófok és a bárók támogatták az uralkodót. Az összeírás a grófság öt járásából 111 települést vett számba, de a hatodik járás ebből az összeírásból is kimaradt, mert az teljes egészében Lancaster birtok volt, ahonnan a király nem szedett hűbérsegélyt. A települések csaknem felében 49 egész feudum volt, és csak néhány településen számláltak össze egynél több egész feudumot. Összesen 31 olyan település volt, ahol 1/2 feudumot találtak az összeírók, és 16 olyan település létezett, amelyet csak 1/4 feudumra tartottak. Összesen 5 településen volt 3/4 feudum, és 4 településen jeleztek 1/8 feudumot, ezen kívül 10 töredékfeudum is előfordult a listán, amelyek között két 1/3 feudumot érő birtok is szerepelt.

A vizsgált összeírás szerint 81 birtokos osztozott a feljegyzett birtokállományon, pontosabban 71 birtokosnak volt legalább 1/4 feuduma, és tíznek volt töredék, azaz 1/6, 1/8, 1/15, 1/16 és 1/20 feudumnyi birtoka. Ezen kívül az is megállapítható, hogy a legnagyobb birtokokkal rendelkező családoknak sem volt többjük összesen 4 feudumnál.⁴⁶

2.4. Az 1428. évi összeírás

Az angol rendek 1428-ban szavaztak egy, mai kifejezéssel élve, adócsomagról, amely rendelkezett a vámokról, az egyházközségekre és községekre kivetendő adóról, valamint a lovagi hűbérbirtokokra (*feudum militum*) kivetendő 6 shilling 8 dénáros adóról. Ez utóbbi alól mindazok mentesültek, akiknek 1/4 feudumnál kisebb birtokuk volt.⁴⁷ Az összeírásban 105 település birtokállománya szerepel. Ezekben a településeken 45 egész, kettő 3/4, huszonkilenc 1/2, öt 1/3, huszonnégy 1/4, egy 1/5, kettő 1/8, és egy 1/9 feudum volt. A települések közül csak egy ért 3 feudumot, és jelentős részükön vagy egy egész vagy egy fél feudumot tartottak nyilván. Ezen a birtokállományon 77 birtokos osztozott, és közülük csak egynek volt 3 feudumnál nagyobb birtoka, kettőnek volt háromnál kevesebb, de kettőnél több feuduma, négy család rendelkezett 2 feudummal, heten voltak, akiknek 2-nél kevesebb, de 1-nél több feudumuk volt. A 77 birtokosból 12 rendelkezett egy egész feudummal, 6 családnak volt 1-nél kevesebb, de 1/2-nél nagyobb feuduma, 21 személy rendelkezett 1/2 feudummal, 2 fő birtokolt 1/2-nél kisebb, de 1/4-nél nagyobb feudumot. Összesen 17 birtokos rendelkezett 1/4 feudummal, és 2 személynek volt 1/4 feudumnál kisebb birtokrésze.⁴⁸

---

⁴⁶ *Feudal Aids* I, 257–261.

⁴⁷ Uo. XXVII–XVIII.

⁴⁸ Uo. 262–266.

2.5. Az 1431. évi összeírás

Az 1431. évi összeírásra VI. Henrik uralkodása alatt került sor, miután a parlament megszavazta az uralkodónak a hűbérsegélyt, amelynek az összege lovagi feudumonként 20 shilling volt. Szintén ezt az adórátát érvényesítették minden olyan földbirtok után, amelynek az évi jövedelme legalább 20 font volt. A legkisebb adóköteles egységet 1/10 feudumban határozták meg.⁴⁹

Az összeírás 20 egész, 36 fél, öt 1/3, harminc 1/4, feudumot jelzett, továbbá 18 töredékfeudum is volt, amelyek közül a legnagyobb 1/6, a legkisebb pedig 1/20 feudum volt. Ezeken a birtokokon 71 birtokos osztozott. Öten birtokoltak 2-nél több, de 3-nál kevesebb feudumot, vagyis töredékfeudumaik is voltak. Egyetlen család rendelkezett 2 feudummal, 3 nemes birtokolt 2-nél kevesebb, de 1-nél több feudumot. Összesen 10 birtokosnak volt kereken 1 feuduma, és 9 család rendelkezett 1-nél kevesebb, de 1/2-nél több feudummal. A birtokosok közül 11-nek volt pontosan 1/2 feuduma, és 8 fő birtokolt 1/2-nél kevesebb, de 1/4-nél több feudumot. A kisebb birtokosok közül 10-nek volt kereken 1/4 feuduma. A töredékbirtokok gazdáinak körét egy 14 főből álló csoport alkotta, aminek a tagjai 1/4-nél kisebb, de 1/20-nál nagyobb feudumokkal rendelkeztek.⁵⁰

Az eddig vizsgált összeírások a feudumokat vették számba, kivéve az 1316. évi *Nomina villarum*-ot és az 1431. évi összeírást, az előbbi ugyanis a falvakat és uraik nevét tartalmazta, az utóbbi pedig a feudumokon kívül a birtokrendszernek még néhány lényeges elemét is rögzítette. Ezeknek az adatoknak a segítségével körvonalazható, hogy egy egész feudum mit is jelentett valójában azon kívül, hogy egy legalább évi 20 font jövedelmű birtok értendő alatta.

2.5.1. A manor alapú feudumok

Az 1431-es összeírás a feudumok mellett, vagy inkább azokkal együtt gyakran megemlíttette a *manerium*-ot is, amiből szám szerint 82 egész, 8 fél, három 1/4, kettő 1/3, és egy 1/8 volt az összeírók szerint. Ezeknek a manoroknak az értékét 9 kivételével feudumban is meghatározták, tehát a fentebb említett feudumok jelentős része ezekből a manorokból állt, de voltak olyan feudumok is, amelyek nem manoron alapultak, ennek a típusnak a vizsgálata később következik. Az összeírásból kiderül, hogy hány feudumnak volt az alapja manor. Az alábbi táblázatok a feudumok és a manorok kapcsolatát világítják meg.

(F=feudum)	egész F	1/2 F	1/3 F	1/4 F	1/6 F	1/8 F	1/10 F	1/12 F	1/14F	alatt
összes F	20	36	5	30	4	2	4	1		7
Manor alapú F	18	31	4	21		2	3	1		2

⁴⁹ Uo. XXVII–XXIX.

⁵⁰ Uo. 272–310.

A táblázat adatainak az összehasonlításával megállapítható, hogy az egész feudumok zöme, szám szerint 18, állt manorból, az 1/2 feudumok jelentős része is manoron alapult (31), az öt 1/3 feudumból 4 lényegében manor volt, és az 1/4 feudumok jelentős részét is manorok alkották (21). Ezzel szemben az 1/4 feudumnál kisebb birtokoknál a manor már csak az esetek felében képezte a feudumok alapját.⁵¹

2.5.2. A manor alapú feudumok szerkezete a manorok száma alapján

A fentiekből kiderül, hogy az 1431. évi összeírásban előforduló feudumok közül hánynak az alapja volt manor. Ezen kívül érdemes megnézni azt is, hogy az egyes feudumokat hány manor alkotta, ugyanis nem általánosítható az 1 feudum = 1 manor képlet. Az alábbi táblázat a feudumok és az egész manorok viszonyát összegzi:

egész F	1/2 F	1/3 F	1/4 F	1/8 F	1/10 F	1/12 F	1/14 F	1/15 F
16	24	1	13	1	3	1	1	1

A táblázat alapján látható, hogy 16 esetben alkotott egy manor egy egész feudumot, 24-szer manor 1/2 feudumot, egy olyan 1/3 feudum volt, amely egy egész manorból állt, és 13 olyan 1/4 feudum, amelynek az alapjául egy manor szolgált. A töredékfeudumokról elmondható, hogy az 1/8 feudumok közül egynek volt az alkotóeleme egy manor, az 1/10 feudumokból háromnak található egyetlen manor a háttérben, és 1—1 olyan 1/12, 1/14, 1/15 feudumot írtak össze, amelyek szintén egy-egy manorból álltak. Ezen kívül a feudumoknak és a manoroknak voltak egyéb kombinációi, amelyek közül a fél manorból álló feudumok csoportja a lényeges.

Azok a feudumok, amelyek fél manorból álltak, töredékek voltak, mert nem létezett olyan egész feudum, amelyet 1/2 manor alkotott volna, viszont 5 olyan 1/2 feudummal találkozunk, amelynek alapja 1/2 manor volt, és összesen 3 esetben fordult elő, hogy 1/2 manor alkotott 1/4 feudumot.

A töredékmanorok között két 1/3 manor volt, és ezek egy-egy 1/3 feudumot alkottak. Az összeírásban két olyan 1/4 feudum volt, amelynek alapjául egy-egy 1/4 manor szolgált. Ezen kívül a birtokok között szerepelt egy 1/8 feudum, amely háttérben 1/8 töredékmanor állt.

Az eddigiek folyamán a feudumok és a manorok egész, illetve tört részeinek egymáshoz való viszonyát vizsgáltam. Ezen kívül van néhány eset, amikor nem egyetlen manor vagy annak tört része alkotott egy feudumot vagy annak tört részét, hanem több manor képezte egy egész feudum vagy egy feudum tört részének alapját. Az összeírásban egyszer fordul elő az, hogy egy egész feudumnak 2 manor az alapja, két esetben 2—2 manor alkot 1/2—1/2 feudumot, egy példa van arra, hogy 1/3 feudum 2 manort foglal magába, és kétszer áll 1/4 feudum mögött 2—2 manor.

⁵¹ Uo. 272—310.

2.5.3. A várak és feudumok egymáshoz való viszonya az 1431. évi összeírás alapján

Nemcsak a feudum és a manor kapcsolata érdemel figyelmet, hanem a várak és a birtokrendszer viszonya is, hiszen a legfontosabb birtokok a várak voltak. A vizsgált összeírás három várat sorol fel.

Az első Morleston és Litchurch járásban Codnor volt, amit Henricus Grey birtokolt. A várhoz manor (*manerium*), vagyis uradalom is tartozott további tartozékokkal és birtokrészekkel. A vár, a manor és a tartozékok együtt 1 egész feudumot értek, de ezen kívül Greynek volt egy-egy manorja közvetlenül Codnor mellett Denbyben és Henouere-ban, amelyek külön-külön $1/2$ – $1/2$ feudumot értek. A családban volt egy özvegy, Emma Grey, aki szintén rendelkezett egy manorral Kyrkhalumban, amit $1/4$ feudumra számítottak.

A másik vár, amit Johannes, Norfolk hercege (*Johannes dux Norfolcie*) tartott, Bretby (Bretby) volt, amely a hozzá tartozó manorral $1/4$ feudumot ért. Ehhez a birtokhoz további három községben, Cotonban, Lyntonban, és Roslaston-ban birtokrészek tartoztak.

Az összeírásban előforduló harmadik vár Melbourne-ben állt, a hozzá tartozó manorral együtt. Ezt az összeírók 1 feudumra értékelték, a birtokosa pedig Marmadacus Lumley Carlais-i püspök volt.⁵²

Az 1431. évi összeírásban nem szerepel a Peak Forestben lévő Castleton vára. Ennek az a magyarázata, hogy a hűbérségély beszédésére készült összeírásban csak azokat a várakat vették számba, amelyeket a király hűbéresei tartottak feudumban, és birtokosaik adókötelesek voltak, de azokat nem, amelyek a korona kezelésében voltak, mert ezek jövedelme közvetlenül és teljes egészében a kincstárba jutott.

2.5.4. A nem manor alapú feudumok

Az eddigiekben azokat a feudumokat vettük szemügyre, amelyek vagy csak manorokra, vagy manorokra és várakra épültek, míg az alábbiakban azokat vizsgáljuk, amelyeknek nem manor volt az alapja.

A nem manor alapú feudumok:

egész F	$1/2$ F	$1/3$ F	$1/4$ F	$1/6$ F	$1/10$ F	$1/15$ F	$1/16$ F	$1/20$ F
2	5	1	9	4	1	1	2	2

A táblázatban látható, hogy az egész feudumok között mindössze 2 olyan volt, amely nem manoron alapult, az $1/2$ feudumok között 5-nek, az $1/4$ feudumok közül 9-nek nem manor állt a háttérében, és a töredékfeudumok egy bizonyos része sem manorból épült fel. A nem manor alapú egész és töredékes feudumok száma összesen 27. Négy esetet leszámítva az ilyen feudumok alapja a *terre et tenementa*, vagy a *certe*

---

⁵² Uo. 308–310.

terre et tenementa kifejezéssel volt megnevezve az összeírásban. Egészen pontosan a nem manor alapú feudum birtokosa bizonyos földeket és birtokokat birtokolt (*certa terras et tenementa habuit in feodo (!)*) vagyis hűbérben, illetve *per servicium feudum*, azaz hűbéri szolgálat által. Egyes esetekben a hűbéri szolgálatot pontosabban is megjelölték a *servicium militum*, vagyis a lovagi szolgálat kifejezéssel. Ezen a ponton érdemes megjegyezni, hogy a manor alapú feudumok esetében a szolgálatra vonatkozó kifejezések megegyeztek az iméntiekkel, tehát nem tettek különbséget a feudumokért járó szolgálatok között annak alapján, hogy a feudum alapja manor volt-e vagy valami más.

Az összeírás szerint a 27 nem manor alapú feudumból 4 esetben nem a *certe terre et tenementa* kifejezéssel jelölték a birtok alapját, hanem a *liberum tenementum*-mal, vagyis elenyészően kevés, mindössze 4 esetben fordult elő, hogy az összeírás nem tartalmazta részletesen a feudumok alapjául szolgáló birtokot, hanem csak annyit említett, hogy az szabadon tartott birtok volt (*liberum tenementum*).⁵³

2.5.5. A liberum tenementum

Az 1431. évi összeírás szerint 404 olyan birtok volt a grófságban, amelyet a *liberum tenementum* kifejezéssel jelöltek, és rendszerint feltüntették, hogy a birtokos *socagiumban* (*in socagio*) tartotta. A *socagiumban* tartott birtokot, amint láttuk, Bracton a *liberum tenementum*-ok között említette, és szabad *socagiumban* (*in socagio libero*) tartott birtokként írta le. Ezeknek a birtokoknak a zöme, összesen 293, évi 40 shillingnél kisebb jövedelmet biztosított a gazdájának, 51 ilyen birtoknak volt évi 40 shillinges bevétele, a fennmaradó rész évi haszna pedig 2–10 Fontig terjedt.⁵⁴

3. Honorok és báróságok Derbyshire-ben

A grófság területén a király birtokain kívül volt néhány jelentős birtokállománnyal rendelkező hűbérúr, akiknek a birtokairól a hűbérsegély listái azért nem tudósítottak, mert onnan a király nem szedett segílyt, ugyanis ott nem az ő hűbéresei laktak. Bizonyos esetekben azonban az uralkodónak mégis volt lehetősége ezeknek a birtokoknak a gazdáit megadóztatni, például amikor egy-egy honor vagy báróság a koronára háramlott, vagy az örökös kiskorúsága miatt a király gyakorolhatta a gyámi jogokat. Volt még egy további eset, amikor az uralkodó összeírathatott egy hűbérbirtokot. Ez akkor követ-

---

⁵³ Uo. 272–310.

⁵⁴ A *liberum tenementumok* fenti jövedelemhatárok szerinti csoportosításának az az oka, hogy VI. Henrik 1429-ben kiadott statútumában 40 shillingnyi, kizárólag *liberum tenementumból* származó pénzüsszegben határozta meg azt a minimális évi jövedelmet, amelynek a birtokában valaki részt vehetett a grófsága parlamenti küldötteinek a megválasztásában. A rendelkezés szerint a birtokot terhelő kötelezettségek levonása után a választók mindegyikének legalább ennyi jövedelemmel kellett rendelkeznie, és Anglia minden sheriffjének hatalmában állt a választók jövedelmét megvizsgálni. C. STEPHENSON—F. G. MARCHAM (Ed. and transl. by): *Sources of English Constitutional History*, London 1972, 276–277.

kezett be, ha egy nagybirtokos került a trónra, mint például a Lancasterek egész sora, akik a koronaadalmak mellett saját birtokaikat is összeírták. Így kerülhetett sor az 1431. évi összeírásban Wirkesworth járás felmérésére, amely az összes korábbi összeírásból azért maradt ki, mert a Lancasterek hűbérurasa alá tartozott.

3.1. A Lancaster hercegség birtokai Derbyshire-ben, az 1330. évi összeírás

Angliában a Wales-i hercegséget leszámítva nem alakultak ki olyan területileg elhatárolt különkormányzatok, mint a német történelemben a törzsi hercegségek, vagy a francia vidékeken a területiális fejedelemségek. Az angol hercegségek szerkezetileg eltértek ezektől a modellektől, ugyanis inkább különböző birtokok együtteseként lehet őket értelmezni. Erre példa a Lancaster hercegség, amelyhez több honor, erdő és egyéb birtok tartozott, mozaikszerűen szétszórva a királyság területén.

Ehhez a hercegséghez tartozott Derbyshire-ben, a grófság közepén, a Duffield Forest, amit négy kerületre osztottak.⁵⁵ Az erdő területén összesen 23 község volt, amelyek jelentős része a kései középkorban a Lancasterek saját kezelésű, hűbére nem adott birtoka volt, ami miatt a hűbéresekről szóló összeírásokban sem szerepeltek.⁵⁶ Részben ezeknek az erdei községeknek a területével volt fedésben a Lancasterek saját kezelésben lévő manorjainak sora, amelyek számát Susan Write 20-ban állapította meg.⁵⁷

Lancaster grófjáról az 1316. évi összeírás megemlíttette, hogy Appletree és Wirkesworth járás ura, és a királlyal együtt birtokolja Repindon járást, valamint ő uralja a Tutbury honort is, aminek a központja a szomszédos Staffordshire-ben Tutbury vára volt. Ennek a honornak további részei voltak Berkshire-ben, Buckinghamben, Essexben, Lincolnban, Nottinghamban, Oxonban és még néhány kisebb birtokrész más grófságokban.⁵⁸

A Tutbury honorról 1330-ban készült egy összeírás, amelynek Derbyshire-re vonatkozó adatai alapján megállapítható, hogy a grófság területén 68 településen voltak hűbéreseknak adományozott feudumok a következő bontásban:

egész F	1/2 F	1/3 F	1/4 F	1/6 F	1/8 F	1/10 F	1/10 F alatt
27	19	3	3	4	1	7	14

Ez az összeírás sajnos nem említett sem manort, sem egyéb birtokot, ennek ellenére annyi bizonyos, hogy az egy falu = egy feudum képlete nem általánosítható, mert voltak fél vagy még annál is kevesebb feudumot érő települések. Ezen a birtokállományon 52 birtokos osztozott, akik a honor urának hűbéresei voltak.

⁵⁵ JAMES, *i. m.* 54.

⁵⁶ Uo. 5–6.; SANDERSON, *i. m.*

⁵⁷ S. M. WRITE: *The Derbyshire Gentry in the Fifteenth Century*, Chesterfield 1981, 15.

⁵⁸ *Feudal Aids* VI, 1920, 555–579.

A Tutbury honorban lévő feudumok birtokosainak tagozódása a birtokolt feudumok száma szerint:

2 F felett	2 F	2-1 F	1 F	1-1/2 F	1/2 F	1/2-1/4 F	1/4 F	1/4 F alatt
4	—	4	8	5	8	1	3	19

Az összeírás adatai azt mutatják, hogy 2 feudumnál több birtokkal 4 személy rendelkezett, kereken 2 feuduma senkinek sem volt, 2-nél kevesebb, de 1-nél több feudummal 4 birtokos rendelkezett, és 8 fő tartott kereken 1 feudumot. Az 1-nél kevesebbet, de 1/2 feudumnál nagyobb részt tartók csoportja 5 birtokosból állt, és további 8 hűbéres mondhatott magáénak pontosan 1/2 feudumot. Egyetlen személynek volt 1/2-nél kisebb, de 1/4-nél nagyobb része, hárman birtokoltak 1/4 feudumot, és viszonylag sokan (összesen 19) rendelkeztek 1/4-nél kisebb töredékfeudummal.⁵⁹

3.2. A Lancaster hercegség birtokai az 1401–2. évi összeírás alapján Derbyshire-ben

Az 1401–2. évi összeírás, amely IV. Henrik elsőszülött lányának, Blanchnak a kiházítása miatt szedett adók jegyzékét tartalmazta, a Lancasterek családi birtokait, illetve azokat a birtokrészeket vette számba, amelyek a hűbéresek kezén voltak. A listák feltüntették, hogy az egyes hűbéresek hány feudummal rendelkeztek, és azok után mekkora összegű adót fizettek.⁶⁰ Az összeírás alapján megállapítható, hogy az 1400-as évek elején a Lancasterek hűbéreseinek a feudumai összesen 55 településen helyezkedtek el Derbyshire-ben, amelyeken az alábbi bontásban voltak feudumok:

A Lancaster birtokokon lévő feudumok az 1401–2. évi összeírásban:

egész F	3/4 F	1/2 F	1/3 F	1/4 F	1/5 F	1/5 F alatt
29	1	19	3	2	2	27

Ezen a birtokállományon a 15. század elején 49 hűbéres osztozott a következő bontásban:

2 F felett	2 F	2-1 F	1 F	1-1/2 F	1/2 F	1/2-1/4 F	1/4 F	1/4 F
5	2	3	6	4	8	1	3	17

A fenti adatsorból kitűnik, hogy 5 birtokosnak volt 2 feudumnál nagyobb birtoka, ketten rendelkeztek éppen két feudummal, hárman birtokoltak 2-nél kevesebb, de 1-nél több feudumot, hatan tartottak kereken 1 feudumot, és négy birtokosnak volt 1-nél kevesebb, de 1/2-nél több feuduma. A 49 birtokos közül 8 tulajdonában volt 1/2 feudum, egy fő tartott 1/2-nél kevesebb, de 1/4-nél nagyobb feudumot, és hárman rendelkeztek 1/4 feu-

⁵⁹ Uo. 561–563.

⁶⁰ Uo. 591–594.

dummal. Viszonylag sokan, összesen tizenheten voltak az 1/4-nél kisebb feudumok gazdái.⁶¹

3.3. A Tutbury honor az 1425-ből származó lista alapján

A Tutbury honorról fennmaradt egy 15. századi átírásból származó jegyzék, ami az 1425-ben készült összeírás része volt, és ami a honor hűbértartóinak a listáit tartalmazza. Ennek alapján John Pym Yeatman, a forrás kiadója a Tutbury néven emlegetett honort annak a Ferrersnek a honorjával azonosította, aki Hódító Vilmos egyik legjelentősebb hűbérese volt.⁶² A Tutbury honor a késői középkorban a Lancasterek birtoka volt, és az összeírás szerint a grófság 85 települése volt derbyshire-i birtokosaik kezén.

A Tutbury honor feudumai:

egész F	3/4 F	1/2 F	1/3 F	1/4 F	1/5 F	1/6 F	1/8 F	1/10 F	1/10 alatt
27	2	16	1	17	1	2	3	7	14

Ezen a birtokállományon 47 hűbéres osztozott a következő csoportok szerint:

2 F felett	2-1 F	1 F	1-1/2 F	1/2 F	1/2-1/4 F	1/4 F	1/4 F alatt
6	3	3	8	8	3	5	11

A táblázat alapján látható, hogy a honor Derbyshire-re eső részének hűbéresei közül hatan birtokoltak 2 vagy annál több feudumot, három birtokosnak volt 2-nél kevesebb, de 1-nél több feuduma, és szintén három fő rendelkezett kereken egy egész feudummal. Nyolcan tartottak 1-nél kevesebb, de 1/2-nél nagyobb feudumot, és szintén nyolcan birtokoltak pontosan 1/2 feudumot. Három birtokosnak volt 1/2-nél kevesebb, de 1/4-nél nagyobb részfeuduma, és öten tartottak 1/4 feudumot. Az 1/4 feudum alatti töredékfeudumok gazdái tizenegyen voltak. A birtokosok, összesen 47 fő, feudumban meghatározott birtokkal rendelkeztek, de két további birtokos birtokait pontosabban nem határozták meg.⁶³

3.4. A Peverel honor

A Tutbury honor után az egyik legjelentősebb nagybirtok a Peverel honor volt, amelyről több összeírás is fennmaradt. Ezek közül leginkább az 1237-ben keletkezett lista hasznosítható, amely a honor területén lévő és hűbérebe adott településeket, valamint a feudumban meghatározott értéküket, és a birtokosaik nevét rögzítette.⁶⁴ Öt évvel később készült egy másik lista is a honorról, de ez az előzőhöz képest nagyon hiányos,

⁶¹ Uo. 591–594.

⁶² YEATMAN, *i. m.* 489–493.

⁶³ Uo. 489–493.

⁶⁴ Uo. 411, 415–416.

ezért adatait csak kiegészítésképpen lehetett hasznosítani. ⁶⁵ Nem sokkal ezután egy további összeírást is készítettek erről a honorról.

Az említett összeírások azonban nem teljeseek, ezért célszerű kiegészíteni őket további forrásokkal, amelyek bevonásával teljesebb képet lehet kapni erről a birtokról. Egy 1218-ból származó adat szerint a Peverel honorból az Altus Peccus járásban lévő vár (Castleton) háramlás révén a koronához került, amit a király Ferrers grófnak adományozott a hozzá tartozó erdősséggel együtt, amelynek a szolgálai ettől kezdve ugyanazon szolgálattal tartoztak a grófnak, mint korábban a királynak. ⁶⁶ A Peverel honornak egy további része volt a bolsoveri uradalom, amely szintén háramlás révén lett a királyé, és amelyet John, Ferrers grófja a király adományából birtokolt. ⁶⁷ A Peverel honor Derbyshire-ben lévő részeire vonatkozó adatokat összesítve, az alábbi számok adódnak. A teljes Peverel honor Anglia szerte összesen 60 és 1/2 feudummal rendelkezett. ⁶⁸ Eből a birtokállományból Derbyshire területén 20 község volt, amelyek jelentős részét a hűbéresek feudumok formájában tartották.

A Peverel honor feudumai:

egész F	1/2 F	1/3 F	1/4 F	1/5 F	1/6 F	1/17 F
21	4	2	3	1	1	1

A fenti birtokállományon 23 birtokos osztozott az alábbi csoportosítás szerint:

2 és afelett	1 F	1/2 F	1/3 F	1/4 F	1/4 F alatt
3	10	2	2	2	2

A táblázat alapján nyomon követhető a Peverel honorhoz tartozó birtokosok vagyoni megoszlása. Eszerint 3 birtokos tartott 2 vagy annál több feudumot, 10 hűbéres rendelkezett kereken 1 feudummal, két személynek volt 1/2 feuduma, szintén ketten birtokoltak 1/3 feudumot, illetve 1/4 feudumot, és ugyancsak két főnek volt 1/4-nél kisebb töredékbirtoka. Ezek mellett a birtokosok mellett említésre méltó Serlo de Pleasley, aki Pleasley-t birtokolta, és Ferrers gróf, akinek manorja volt Bolsoverbent, továbbá vára és erdője Altus Peccus járásban, de ezeket a birtokokat nem határozták meg feudumban.

Bolsoverbent nemcsak manor volt, hanem a 12. században már egy vár is állt ott, amely szintén a Peverel honor részét alkotta, de a korona egy csere révén megszerezte. Ennek ellenére a birtok továbbra is a Peverel honor része maradt. ⁶⁹ A honor egysége tehát továbbra is megmaradt, függetlenül attól, hogy több birtokos osztozott rajta. Más honorok esetében is megfigyelhető, hogy amikor háramlás vagy egyéb módon a korona megszerzi azokat, akkor egy részüket megtartja, míg más részeket eladományoz belőlük.

⁶⁵ Uo. 416–417.

⁶⁶ Uo. 408.

⁶⁷ Uo. 408.

⁶⁸ Uo. 360.

⁶⁹ W. FARRER: *Honors and Knights' Fees*, I–III, Manchester 1925, 148.

Ez a magyarázata annak, hogy a honorok elvi egysége a 14–15. században fennmaradt. Az egyes honorok urai más honorokból is tartottak részeket, de mindenki tudta, hogy az általa tartott birtok melyik honorból való.

3.5. A Derbyshire-ben lévő kisebb honorok és honor-részek

Az eddigiekben Derbyshire nagybirtokai képezték a vizsgálódás tárgyát, de ezeken kívül voltak olyan más honorokhoz tartozó birtokrészek, amelyek ebben a grófságban esetenként csak néhány települést foglaltak magukba. Ezek közé a birtokok közé sorolható a chester-i honor, a Lancaster honor, William Percy honorja, a shallow-i honor és Hugo de Wake Brun-i honorja. Az alábbiakban ezeket a kisebb honorokat és birtokrészeket vesszük szemügyre. A velük kapcsolatos ismereteknek többnyire a *Testa de Nevil* címen ismert kompilatív jellegű munka a forrása, amely a kancelláriában keletkezett, és a korona jövedelmeinek egy részére vonatkozó adatokat és összeírásokat tartalmazza. Az első adatok a 12. századra vonatkoznak, de maga a kompilációs munka jóval későbbi. Ennek a forráscsoportnak a Derbyshire-re és Nottinghamshire-re vonatkozó adatait John Pym Yeatman gyűjtötte ki és tette közzé.⁷⁰

A chesteri honorra vonatkozó adatok abban a listában találhatóak, amely azon lovagok feudumait sorolja fel, akik nem rendelkeztek a scutagium birtoklására vonatkozó írással. A lista alapján ennek a honornak a Derbyshire-ben lévő részén 5 egész és egy 1/6 feudum volt, amelyek 3 településen és azok tartozékain lettek volna.⁷¹ Farrer, Yeatmantól némileg eltérően, a Chester honor Derbyshire-ben lévő településeinek számát 9-ben határozta meg, és az egész honor birtokállományát 138, Anglia területén szét-szórtnan elhelyezkedő községre becsülte.⁷²

A Lancaster honorra vonatkozó adatok a scutagium birtoklására vonatkozó írással rendelkező birtokosokról szóló listák között találhatóak.⁷³ Az összeírás szerint a Lancaster honor Derbyshire-ben és Nottinghamshire-ben 8 egész és egy 1/3 feudumot foglalt magába, amelyek jelentős része Nottinghamban volt, kivéve 1 egész és egy 1/16 rész töredékfeudumot, amely Derbyshire területéhez tartozott.

William de Percy honorjának hűbéresei szintén a scutagiumra vonatkozó írással nem rendelkező birtokosok listájában szerepeltek, összesen 1 egész és egy 1/4 feudummal. Sallow honorból többnyire töredékfeudumokat (1/15, 1/16) kaptak a hűbéresek.⁷⁴ A honor birtokosa, a chesteri püspök, a honor központját és névadó települését, Sallow-t megtartotta saját birtokában, de a többi települést a hűbéreseinek adta.⁷⁵ Hugo de Wake brun-i honorja azon összeírásokban szerepel, amelyekben a scutagium birtoklására vo-

---

⁷⁰ YEATMAN, *i. m.* 365–449.

⁷¹ Uo. 449.

⁷² FARRER, *i. m.* II, 1–5.

⁷³ YEATMAN, *i. m.* 439–440.

⁷⁴ *Feudal Aids*, 249–250.

⁷⁵ YEATMAN, *i. m.* 442–443.

natkozó írással nem rendelkező birtokosok neve szerepel. Ebben a honorbán az összeírás két birtokost említett meg, akiknek két településen volt 2 és 1/2 feudumuk.⁷⁶

3.6. A báróságok

Derbyshire-ben az összeírások adatai szerint két báróságnak voltak jelentősebb birtokai. A honorokhoz hasonlóan az ott lévő birtokrészek a báróságok birtokállományának csak kisebb részét alkották.

A Deincourt báróság a *Testa de Nevil* szerint a de Aincourt család birtoka volt, amihez Derbyshire-ben és a szomszédos Nottinghamshire-ben 18 egész, egy 1/4, és egy bizonytalan nagyságú töredék feudum tartozott. Ennek a birtokállománynak csak a kisebb része: összesen 4 egész és egy 1/2 feudum volt Derbyshire-ben.⁷⁷

Hubert fitz Ralf báróságáról az Exchequer *Vörös Könyve* tartalmazott egy összeírást, amelyben a báróság ősi hűbéradományból származó lovagi feudumai és azok birtokosai voltak felsorolva.⁷⁸ Ennek a báróságnak is voltak birtokai más grófságok területén, de most csak a Derbyshire-i birtokokat jelzem. A *Testa de Nevil* is tartalmazott a báróság birtokállományára vonatkozó adatokat, ugyanis ebben a forrásban voltak feltüntetve Ralf de Fressonville azon feudumai, amelyeket ebből a báróságból tartott.⁷⁹ Szintén a Hubert báróságnak volt része Crich és a hozzá tartozó települések, amelyeket a *Testa de Nevil* nem részletezett, de egy 1270-ből származó oklevél tételesen felsorolt.⁸⁰

A forrásokban lévő adatok összesítéséből kiténik, hogy ehhez a bárósághoz Derbyshire területén 28 település tartozott, amelyeken 20 egész, négy 1/2, egy 1/4 és egy 1/10 feudumot alakítottak ki, továbbá a forrásokban szerepelt még két manor, amelyeket feudumban nem határoztak meg. Ezen a birtokállományon, igaz ugyan, hogy nem egy időmetszetben, hanem a 13–15. század folyamán összesen 13 birtokos osztozott, akik közül csak Derley apátja volt egyházi, a többiek laikus hűbéresekk voltak.

III. Összegzés

Összefoglalásként megállapítható, hogy az angol birtokrendszer szerkezetét Hódító Vilmos és utódai birtokpolitikája alakította ki, amelynek fontos eleme, hogy a nagy kiterjedésű birtokok, a honorok és báróságok urai a királytól kapott birtokaikért szolgálati kötelezettséggel tartoztak. Annak érdekében, hogy képesek legyenek teljesíteni a kötelezettségeiket, saját hűbéreseiknek adományoztak kisebb hűbérbirtokokat, amelyeket különböző szolgálattal terheltek.

---

⁷⁶ Uo. 444–449.

⁷⁷ Uo. 438–439.

⁷⁸ Uo. 351–357.

⁷⁹ Uo. 448.

⁸⁰ I. H. JEAYES: *Descriptive Catalogue of Derbyshire Charters*, London 1906, 917.

Derbyshire-ben a 14–15. század folyamán két kiemelkedő birtokos volt, az egyik a korona, a másik a Tutbury honort is birtokló Lancaster hercegség. A Lancasterek trónralépése után a koronabirtokok felett is ők gyakorolták az ellenőrzést, és így a grófság legvagyonosabb uraiként a legtöbb hűbérbirtok felett is rendelkezhetek. A korona-birtokok és a Lancasterek családi birtokai nem olvadtak össze, a Lancaster hercegség birtokállománya és igazgatási rendszere továbbra is megmaradt, s a királyi birtokok adminisztrációjától függetlenül működött. A grófság területén jelentős birtokokkal rendelkezett a Peverel honor, a Deincourt és a Hubert báróság, valamint más honoroknak is voltak néhány falura kiterjedő birtokrészei. A báróságoknak és a honoroknak a Derbyshire-ben lévő birtokrészei teljes birtokállományuknak csak a kisebbik részét alkották. A grófság területén lévő két erdőből az egyiket a korona, a másikat a Lancaster hercegség birtokolta. A nagybirtokok urai birtokaik jelentős részét feudumokba szervezték és hűbéreseiknek adományozták, akik általában 2 és 1/2 közötti lovagi feudummal rendelkeztek. Gyakori volt a töredékfeudummal rendelkező hűbéres, és csak keveseknek volt 2 feudumnál nagyobb birtoka.

Az angol földbirtokosok a földbirtokuk nagyságát nem a birtokolt falvak vagy jobbágyporták számával határozták meg, ahogyan az Közép-Európában szokásos volt, hanem a birtokukban lévő feudumokkal. A honorok és báróságok urai több grófságra kiterjedő birtokokállománnyal rendelkeztek, amit gyakran több tucat feudum alkotott. A hűbéresek szintén feudumban mérték birtokaik nagyságát, de az ő földvagyonuk egy nagyságrenddel kisebb kategóriába tartozott, mint uraiké. Ennek a csoportnak a tagjai általában 1–3 feudum gazdái voltak. A legkisebb birtokállományú hűbéresek már csak töredékfeudumokat birtokoltak, és azt tartották számon, hogy egy lovagi feudum hányad része az övék.

A földirtokosoknak ezen csoportok szerinti besorolása már nem pusztán a birtokrendszer szerkezeti felépítését mutatja, hanem az angol földbirtokosok társadalmi tagolódását is jelzi, de ennek a kérdéskörnek a vizsgálata már egy másik, önálló tanulmányt igényelne.

THE ESTATE STRUCTURE OF DERBYSHIRE IN THE 14—15TH CENTURIES

It is difficult to understand and explain the estate structure of medieval Derbyshire or England, because there is an important difference between the English and the Hungarian estate system.

The first difficulty is in the terminology, because one part of the terms of the medieval English estate system does not exist in the Hungarian terminology, for instance tenant-in-chief (*tenentes in capite*), serjeanty (*seriantia*), servitium debitum, sokeman (*sokemannus*) soke, free tenement (*liberum tenementum*). The translation of these words is difficult or impossible, but they can be explained by paraphrasing them.

The second problem is the explanation of the terms which are translatable, for instance honour (*honor*), the fee (*feodum*), forest (*foresta*), village (*villa*), knight's fee (*feudum militum*), tenant (*tenens*), but their meanings are not the same in the English and Hungarian terminology.

This paper tries to demonstrate the basic structure of the medieval English estate system by taking the example of Derbyshire. Important sources of this work include some parts of *Domesday Survey* made about Derbyshire, the lists of feudal aids collected in 1284—86, 1302—3, 1346, 1431, the *Nomina villarum* (1316), the lists of tenants holding fees of several honours as Tutbury, Peverel, and the lists of tenants of Deincourt and Crich baronies.

The estate structure of Derbyshire can be skatched on the basis of these sources. The crown and the Lancasters were the greatest lords, because the honour of Peverel and the Forest of High Peak belonged to the crown, the honour of Tutbury and the Duffield Forest were the estates of Lancasters. There were small parts of honours of Chester, Sallow and others in Derbyshire. In these estates the tenants held knight's fees or some parts of fees, for instance 1/2, 1/3, 1/4, 1/6 parts of fees.

The example of Derbyshire shows the difference between the English and Hungarian estate system, because the structure of honours and baronies are not the same in England and Hungary. The measure of land property was the number of fees held of the crown or a tenant-in-chief in England, whereas this measure was the number of villages and messuages in Hungary.